

УДК: 338.436

Чумаченко Юлія Сергіївна
Аспірантка, викладач
кафедра менеджменту та бізнес-адміністрування
Черкаський державний технологічний університет
tsarytsa1906@gmail.com

ЗАКОРДОННИЙ ДОСВІД ЕКОНОМІЧНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ АГРАРНО-ПРОМИСЛОВОГО КОМПЛЕКСУ: АГРОПРОМИСЛОВА ІНТЕГРАЦІЯ КООПЕРАТИВНОГО ТИПУ

***Анотація.** У статті розглянуто особливості агропромислової інтеграції та її необхідність на сучасному етапі розвитку економіки. Охарактеризовано роль даного процесу у розвитку аграрно-промислового комплексу України. Досліджено світовий досвід агропромислової інтеграції, зокрема види та особливості впровадження у певних країнах. Виділено складові інтеграційного потенціалу аграрно-промислового комплексу України та їх місце у процесі агропромислової інтеграції.*

***Ключові слова:** аграрно-промисловий комплекс; глобалізація; кооперація; світові інтеграційні процеси; об'єднання; агрохолдинги; сільське господарство; промисловість; ефективність функціонування; розвиток економіки; інтеграційний потенціал.*

Постановка проблеми. Аграрно-промисловий комплекс, основою якого є сільське господарство, займає вагомe місце в економіці України та формує засади її успішного розвитку. Завдяки функціонуванню аграрно-промислового комплексу, формується продовольча безпека країни, а також, у певних межах, економічна, екологічна та енергетична. Водночас, даний комплекс сприяє формуванню соціально-економічної атмосфери сільських територій, їх поступальний розвиток, а також стимулюється розвиток технологічно-пов'язаних галузей економіки. Стан розвитку аграрно-промислового комплексу характеризується наявністю потенціалу його функціонального складу, тобто аграрними підприємствами, тенденції розвитку яких формують загальний стан комплексу.

Український аграрно-промисловий сектор має потужний потенціал виробництва, який перевищує потреби внутрішнього ринку, це в свою чергу, може забезпечити сталий розвиток національної економіки та сприяти її інтеграції у світовий економічний простір. Проте, в останні десятиріччя, багато підприємств сільськогосподарського спрямування результатом своєї діяльності мали збитки. Це зумовлено як внутрішніми факторами недосконалість управління підприємством, недоцільність розподілу та використання прибутку, так і зовнішніми – стан та умови функціонування аграрно-промислового комплексу в країні, державна підтримка, нестабільність політичної ситуації, фіскальна політика держави, та ін. Але, зважаючи на вимоги та в умовах трансформації економіки, важливою та ключовою проблемою яка стримує загальний розвиток агропромислового комплексу є економічна інтеграція.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Агропромислова інтеграція є одним із пріоритетних напрямків розвитку аграрно-промислового сектору. Дану тематику досліджували як вітчизняні науковці – Березіна Л.М., Бутко М.П., Зінчук Т.О., Кобець Є.А., Моренова Н.Ю., Пацов А. Г., Скопенко Н. С., Юрченко Н.І.; так і закордонні – Фултон М., Хей У., Феірбейм Б.

Визначення невирішених раніше частин загальної проблеми. Актуальність даного дослідження полягає у систематизації видів агропромислової інтеграції кооперативного спрямування, виявленні її переваг та недоліків, спираючись на практичний досвід конкретних країн. Виділення складових інтеграційного потенціалу аграрно-промислового комплексу України, а також факторів які гальмують процес агропромислової інтеграції в Україні.

Мета та завдання статті. Метою статті є висвітлення сутності та необхідності агропромислової інтеграції, шляхом дослідження закордонного досвіду у даному напрямку. Основними завданнями є: доведення необхідності агропромислової інтеграції, зазначення переваг даного процесу, аналіз можливих наслідків інтеграції АПК, дослідження та аналіз світового досвіду, а також визначення подальших перспектив агропромислової інтеграції в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження. В сучасних умовах інтенсивність процесів глобалізації вимірюється темпами економічного розвитку конкретної країни та її інтеграції зі світовою економікою, особливостями поширення та застосування інновацій, новітніх технологій, переміщення капіталів, а також міжнародними тенденціями розвитку науки і техніки. Такі закономірності торкаються і аграрно-промислового сектору. Закордонні тенденції розвитку аграрно-промислового комплексу, відображають ментальні особливості та економічні можливості конкретної країни, але високі результати забезпечуються не лише через збільшення фінансування та використання нових підходів до ведення господарства, а й підвищенням ролі інтеграційних процесів, тобто агропромислової інтеграції.

Агропромислова інтеграція передбачає поєднання галузей сільського господарства, які займаються виробництвом, переробкою, зберіганням, реалізацією сільськогосподарської продукції, а також допоміжних виробництв, що його обслуговують, з метою забезпечення ефективності аграрного виробництва. Необхідність агропромислової інтеграції обумовлена тим, що в АПК України маємо, з одного боку, значну кількість збиткових сільськогосподарських підприємств, а з іншого, монополізованих переробних підприємств, для ефективного функціонування яких бракує сировинної бази. Нестача сировини не дозволяє повністю завантажити виробничі потужності, що спричиняє подорожчання процесу переробки сільськогосподарської продукції, а, відповідно, підвищення цін на неї. Інтеграція підприємств агропромислового комплексу, яка ґрунтується на організаційному, економічному, технологічному поєднанні процесу виробництва з результатами кінцевої переробки сільськогосподарської сировини, дає можливість ефективно розподіляти ресурси між суб'єктами інтеграції, використовувати нові технології та техніку, акумулювати фінансові ресурси, підвищити інвестиційну привабливість сільськогосподарського виробництва [1].

У результаті постійного розвитку системи господарювання, виробництво набуває рис суспільного характеру. Вага усупільнення має тенденцію до зростання, що в свою чергу спонукає підприємства аграрно-промислового комплексу України брати до уваги світові досягнення щодо інтеграційних процесів при розробці власної стратегії розвитку. Суб'єкти вітчизняного аграрно-промислового комплексу мають певний інтеграційний потенціал, який є основою для розвитку міжнародного співробітництва у різних сферах. Наявність такого потенціалу виступає передумовою агропромислової інтеграції. Елементами інтеграційного потенціалу агропромислового комплексу є:

- природні ресурси;
- високий рівень розвитку виробництва продуктів харчування, які є екологічно чистими;
- наявність висококваліфікованої робочої сили;
- інтелектуальний потенціал;
- об'ємний внутрішній споживчий ринок, що забезпечує попит на продукцію;
- вигідне географічне розташування;
- вихід до морських шляхів;
- наявність морських транспортних комунікацій з іншими країнами.

Але поруч із наявними стимулюючими чинниками які забезпечують успішний розвиток агропромислової інтеграції, існують і проблеми, які стримують даний процес.

Так, Стратегія розвитку аграрного сектору економіки України на період до 2020 року серед проблем розвитку аграрних підприємств виділяє [2]:

- нерівномірність розвитку різних форм господарювання з одночасним послабленням позицій середніх сільськогосподарських товаровиробників внаслідок створення для різних за розмірами та соціальним навантаженням сільськогосподарських товаровиробників формально однакових, але не рівних умов господарювання;
- відсутність мотивації до кооперації та укрупнення дрібних сільськогосподарських товаровиробників, ослаблення економічного підґрунтя розвитку сільських громад;
- нестабільність конкурентних позицій вітчизняної сільськогосподарської продукції на зовнішніх ринках внаслідок не завершення процесів адаптації до європейських вимог щодо якості та безпечності харчових продуктів;
- низькі темпи техніко-технологічного оновлення виробництва;
- наявність ризиків збільшення виробничих витрат внаслідок зростання рівня зношеності техніки, переважання використання застарілих технологій, збільшення вартості не відновлюваних природних ресурсів у структурі собівартості виробництва вітчизняної сільськогосподарської продукції;
- втрати такої продукції внаслідок недосконалості системи логістики її зберігання та інфраструктури аграрного ринку в цілому;
- відсутність у сільськогосподарських товаровиробників мотивації до дотримання агроекологічних вимог;
- обмежена ємність внутрішнього ринку споживання сільськогосподарської продукції, що обумовлена низькою платоспроможністю населення;
- недостатня ефективність самоорганізації та саморегулювання ринку сільськогосподарської продукції, складність у виробленні сільськогосподарськими товаровиробниками консолідованої позиції щодо захисту своїх інтересів;
- непоінформованість значної частини сільськогосподарських товаровиробників про кон'юнктуру ринків та умови ведення бізнесу в галузі;
- незавершеність земельної реформи [2].

Зазначені фактори стримують інтеграцію аграрно-промислового комплексу України до світового економічного простору та обмежують вплив глобалізаційних процесів на розвиток вітчизняної економіки. Зважаючи на вагу виділених проблем та необхідність розвитку міжнародних відносин у аграрній сфері, а також наявний потенціал і світовий досвід, перспективним та необхідним напрямком удосконалення аграрної політики є агропромислова інтеграція.

Світовий досвід переконує, що там, де переробні підприємства мають стійкий зв'язок з сільськогосподарськими товаровиробниками, збільшується загальна ефективність аграрного виробництва. Це досягається за рахунок зниження затрат на проміжних стадіях технологічного процесу агропромислового виробництва, а також за рахунок підвищення рівня завантаження потужностей переробних підприємств. Варто наголосити, що для інтегрованих підприємств агропромислового комплексу швидше і ефективніше вирішується і таке важливе завдання, як залучення інвестицій [3, с. 32-35].

Аналізуючи світовий досвід, спостерігаємо певні відмінності та особливості агропромислової інтеграції. Вони відрізняються способами утворення, формою господарювання, мають певні особливості технологічного процесу та залучають різних учасників агропромислового формування, яким відводяться свої ролі та функції. Але спільною рисою є те, що при будь якій моделі утворюється інтегроване формування, з метою удосконалення його діяльності та виведення підприємства на якісно новий рівень. Виділяють агропромислову інтеграцію кооперативного типу, яка передбачає створення кооперативів з метою консолідації та взаємодії різних суб'єктів аграрного сектору та суміжних галузей господарювання, тобто на принципах внутрішньогалузевої та

міжгалузевої кооперації. Існує два види такої інтеграції: західноєвропейська та північноамериканська (рис. 1).

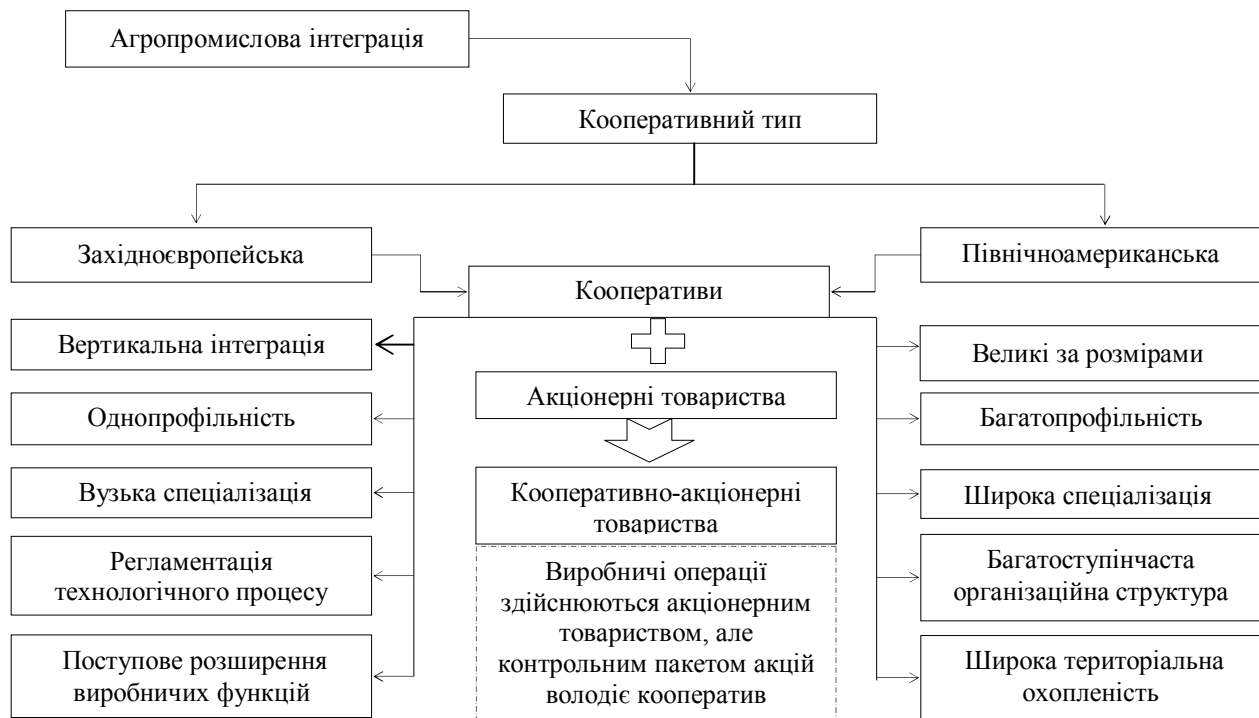

Рис. 1. Види світової агропромислової інтеграції кооперативного типу

У США і Канаді пішли шляхом створення гігантських багатопрофільних кооперативів, які довгий час успішно розвивалися в умовах жорсткої конкуренції як на Американському континенті, так і за його межами. Так, Саскачеванський пшеничний кооператив «Saskatchewan Wheat Poul» був найбільшим пшеничним кооперативом, мав 450 зернових елеваторів. До нього було приєднано кооператив тваринників, введено в дію олійний комбінат, борошномельний комплекс. Ним створювалися спільні підприємства з виробництва добрив, переробки олійних культур та у сфері міжнародного маркетингу зерна, викупувалися пакети акцій збанкрутілих компаній. Кооператив вкладав свої капітали у виробництво спирту, солоду, пива, в борошномельну і хлібопекарську промисловість. Слід особливо наголосити: сфера діяльності кооперативу стала виходити далеко за межі агропромислового виробництва. Він став займатися лізингом, електропостачанням, газифікацією, володів контрольним пакетом акцій кіноіндустрії тощо [4, с. 30].

Проте такі гігантські багатопрофільні кооперативи стали банкрутами в перші роки ХХІ ст., що було сприйнято як найбільшу сенсацію в кооперативному русі. Економічний крах кооперативних гігантів, за оцінками М. Фултона [5], спричинений неефективними економічними зв'язками та високим рівнем диверсифікації напрямів діяльності на внутрішньому і зовнішньому ринках; втратою членами кооперативу почуття обов'язковості щодо участі в його діяльності; запізниле реагування на зміни ринкової кон'юнктури і запити ринку; відбувалося скорочення частки аграрного сектора в товарообороті; використання прибутку від аграрної сфери для покриття неприбуткових видів несільськогосподарської діяльності, що породжувало відцентричні сили в членів кооперативу та їх вихід з його складу; багатоступінчата, непрозора організаційна структура кооперативів, що породжувало складність управління кожним із них, втрату гнучкості в прийнятті рішень, виникнення різноманітних конфліктних ситуацій; розпорошення видів діяльності і втрату стратегічних орієнтирів; неспроможність справлятися зі структурними проблемами щодо реорганізації діяльності кооперативу: чи

посилювати централізоване управління, чи, навпаки, децентралізувати його і як будувати стосунки між центральним апаратом і філіями. [5, с. 32-35].

Отже, зважаючи на результати агропромислової інтеграції американського кооперативного типу, можна зробити висновки щодо ефективності такої системи. Створення кооперативів, як форми інтеграційних об'єднань, призвело до банкрутства великих підприємств. Основною причиною цього стало порушення функціонального призначення кооперативів та ігнорування значної частини принципів їх створення. Інтеграція сільськогосподарських підприємств із промисловими повинно було забезпечити інтенсивний розвиток економіки, натомість курівництво кооперативів вбачало в цьому лише отримання власного прибутку, а це в свою чергу стало дефектом у системі управління та прийняття рішень. Вагому роль також відіграла багатопрофільність та великі масштаби діяльності. Тому, досвід американської агропромислової інтеграції кооперативного типу, свідчить про складність управління великими кооперативами та раціональність при розширенні виробництва, оскільки це може призвести до негативних наслідків.

Європейська модель агропромислової інтеграції в кооперативному секторі будується, за іншою ідеологією: тут відсутня гігантomanія і надмірна урізноманітненість діяльності. Створені вертикально інтегровані кооперативи є більш однопрофільними, вузькоспеціалізованими, їм не притаманна гостра конкуренція. Головною метою їх діяльності є не одержання прибутку, як це властиво американським кооперативам, а обслуговування своїх членів. Важливою є й та обставина, що кооперативи з переробки сільськогосподарської продукції забезпечують обов'язкові норми і вимоги до технології виробництва продукції та її якості і застосовують жорсткі санкції до тих членів кооперативів, які їх порушують. Принциповою особливістю переробних кооперативів є те, що вони поступово розширюють свої виробничі функції в інтересах фермерських господарств.

У кооперативах з переробки сільськогосподарської продукції прибуток між їх членами розподіляють, як правило, пропорційно розміру їх економічної діяльності – обсягу поставленої ними сировини на переробку. Такий механізм розподілу прибутку від сумісної діяльності інтегрованого виробництва досить простий і водночас ефективний, оскільки ставить економічну вигоду фермера в пряму залежність від того, який обсяг продукції він виробив і направив на переробку. За останні роки в країнах ЄС спостерігається процес концентрації кооперативного сектора економіки. За даними А. Г. Пацова, з 1986 по 2003 рр. кількість кооперативів у сільському господарстві країн ЄС зменшилася на 41 %, але їх річний товарообіг зріс на 37 % [6, с. 19-20].

В Україні агропромислова інтеграція кооперативного типу не мала широких масштабів застосування. Проте існувала потреба у підприємствах які б обслуговували основне виробництво та доповнювали його. Дана потреба забезпечувалася шляхом укладання договорів про співпрацю між аграрними та промисловими підприємствами. Потужніші підприємства та підприємства які мають кращі фінансові можливості, купували обладнання для самостійного забезпечення виробничого процесу таким чином, розширюючи поле своєї діяльності. Особливої популярності в Україні набуло створення агрохолдингів – великих агропромислових підприємств, які повністю забезпечують виробничий процес.

Розвиток інтеграційної взаємодії, формування та розвиток інтегрованих об'єднань сприяє відновленню зруйнованих господарських зв'язків, створенню та підвищенню стійкості нових, запобіганню опору в умовах низької контрактної дисципліни, зміцненню ресурсної бази, забезпеченню гарантованих умов поставок сировини та готової продукції, підвищенню технологічного рівня та завантаження виробничих потужностей, розширенню ринків збуту, зниженню бізнес-ризиків та витрат, підвищенню конкурентоспроможності як на внутрішньому, так і на світовому ринках. Джерелом стратегічних переваг для учасників інтегрованих об'єднань є конкурентні переваги, сформовані значною мірою у сфері технологічного розвитку, забезпечення ресурсами, каналів розподілу [7, с. 135-148].

Висновки та перспективи подальших розвідок. Розвиток аграрно-промислового комплексу не можливий без впровадження новітніх засобів виробництва, технологій та інноваційного устаткування. Всі ці фактори забезпечують інтенсивний розвиток даного комплексу та стимулюють виробництво кінцевого продукту. Але, важливо також використовувати та впроваджувати новітні методи управління для успішного керування підприємством та спрямування його діяльності у необхідному напрямку. Агропромислова інтеграція виступає пріоритетним вектором руху аграрно-промислового комплексу та є шляхом його інтеграції до світової аграрної спільноти. Даний процес забезпечує поєднання різних галузей з метою успішного функціонування аграрно-промислового комплексу. Світовий досвід показує, що завдяки об'єднанню підприємств та їх ефективному менеджменту можна досягти значно більших результатів, шляхом синергетичного ефекту. Перспективи подальших досліджень у даному напрямку полягають у вивченні процесів економічної інтеграції аграрно-промислового комплексу в різних країнах та оцінки результатів даного процесу на стан агропромислового комплексу країни та економіки загалом.

Список використаної літератури

1. Березіна Л.М. Інтеграційні процеси підприємств АПК: організаційно-економічні аспекти / Л.М. Березіна// Економіка сьогодення: актуальні питання та перспективи: зб. наук. праць. – № 2. – Дніпропетровськ, 2013. – С. 175-182.
2. Розпорядження Кабінету міністрів України від 17 жовтня 2013 р. № 806-р «Про схвалення Стратегії розвитку аграрного сектору економіки України на період до 2020 року»
3. Березіна Л. М. Актуальні аспекти формування взаємовідносин підприємств АПК у контексті функціонування національного агропродовольчого ринку України /Л. М. Березіна// Економіка і управління в умовах глобалізації: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (1–7 грудня 2010 р.). – Донецьк: ДонНУЕТ, 2010. – С. 32–35.
4. Fairbairn Brett, (2003) Professor of History, Director centre for Study of Cooperation University of Saskatchewan, *Losing Sight of the Qoall Agwau*, p. 30.
5. Fulton M. (2006) *The Changing Landscape of Cooperatives in North America* /Fulton M., Hei Y., Fairbairn B.// *Papers presented at the XIX International Economic History Congress Helsinki, Finland, 21 to 25 August*, p. 32-35.
6. Пацов А. Г. Развитие сельскохозяйственной кооперации в Европейском Союзе /А. Г. Пацов// *Экономика сельского хозяйства России*. – 2007. – № 3. – С. 19-20.
7. Скопенко Н. С. Особливості розвитку інтеграційних процесів в АПК України /Н. С. Скопенко// *Теоретичні та прикладні питання економіки*. – 2014. – Вип. 1. – С. 135-148.
8. Бутко М.П. та Родін В.С. Агропромисл ва інтеграція як шлях до активізації аграрного виробництва /М.П. Бутко, В.С. Родін// *Агросвіт*. – 2010. – №3. – С. 10–13
9. Зінчук Т.О. Європейська інтеграція: проблеми адаптації аграрного сектору економіки: Монографія. – Житомир: ДВНЗ «Державний агроекологічний університет», 2008. – 384 с.
10. Моренова Н.Ю. Міжнародний кооперативний рух у глобалізованій економіці /Н.Ю. Моренова// *Вісник Львів. комерц. акад. Сер. економ. Вип. 20*. – Л.: Видавництво ЛКА, 2006. – С. 508-516.

References

1. Berezina L.M. (2013) «Integration Processes of Agroindustrial Enterprises: Organizational and Economic Aspects» *Current Economics: Current Issues and Prospects: Sb. sciences works*. Dnipropetrovsk, vol. 2. pp. 175-182.
2. Cabinet of Ministers of Ukraine (2013) «On Approval of the Strategy for the Agrarian Sector Development of the Ukrainian Economy for the Period until 2020» (Accessed 17 October 2013).
3. Berezina L. M. (2010) «The Actual Aspects of Formation of Relations between Agroindustrial Enterprises in the Context of the Functioning of the National Agro-Food Market of Ukraine» *Economics and management in the conditions of globalization: materials International. science-practice conf.* – Donetsk: Donetsk National University of Economics and Trade named after Mikhail Tugan-Baranovsky, Ukraine, pp. 32-35.
4. Fairbairn Brett, (2003) Professor of History, Director centre for Study of Cooperation University of Saskatchewan, *Losing Sight of the Qoall Agwau*, p. 30.
5. Fulton M., Hei Y., Fairbairn B. (2006) *The Changing Landscape of Cooperatives in North America. Papers presented at the XIX International Economic History Congress, Helsinki, Finland*, pp. 32-35.
6. Patsov A.G. (2007) «Development of agricultural cooperation in the European Union» *Economics of Agriculture of Russia*. vol. 3. – pp. 19-20.
7. Skopenko N. S. (2014) «Peculiarities of the development of integration processes in the agroindustrial complex of Ukraine» *Theoretical and applied issues of economics*. vol. 1, pp. 135-148.

8. Butko M.P., Rodin V.S. (2010) «Agroindustrial integration as a way to intensify agrarian production» *Agrosvit*. vol. 3, pp. 10-13
9. Zinchuk T.O. (2008) «European integration: problems of adaptation of the agrarian sector of the economy»: Monograph. – *Zhytomyr: State Agricultural University* «State Agroecological University», 384 p.
10. Morenova N. Yu. (2006) «International Cooperative Movement in a Globalized Economy» *Visnyk Lviv commercials academy. Ser economy. Publishing house LKA*, vol. 20. pp. 508-516

Chumachenko Yuliia Sergeevna

Graduate student PhD, teacher

Department of Management and Business Administration

Cherkasy State Technological University

FOREIGN EXPERIENCE OF AGRICULTURAL INTEGRATION COOPERATIVE TYPE

Abstract. Introduction. The agrarian-industrial complex, based on which is agriculture, occupies a significant place in the Ukrainian economy and forms the basis for its successful development. Thanks to the functioning of the agro-industrial complex, the food security of the country is formed, as well as, within certain limits, economic, ecological and energy. At the same time, this complex contributes to the formation of the socio-economic atmosphere of rural areas, their progressive development, and also stimulates the development of technologically related sectors of the economy. The state of development of the agro-industrial complex is characterized by the presence of the potential of its functional composition, that is, the agrarian enterprises whose tendencies of development form the general state of the complex. The relevance of this study is to systematize the types of agro-industrial integration of the cooperative direction, to identify its advantages and disadvantages, drawing on practical experience of specific countries. Isolation of the components of the integration potential of the agrarian-industrial complex of Ukraine, as well as factors hampering the process of agro-industrial integration in Ukraine.

Purpose. The purpose of the article is to highlight the essence and necessity of agro-industrial integration by studying foreign experience in this direction. The main tasks are: to prove the necessity of agro-industrial integration, to indicate the advantages of this process, to analyze the possible consequences of the integration of the agro-industrial complex, to study and analyze the world's experience, and to identify future perspectives of agro-industrial integration in Ukraine.

Results. The article considers the peculiarities of agroindustrial integration and its necessity at the present stage of economic development. The role of this process in the development of the agro-industrial complex of Ukraine has been characterized. The world experience of agroindustrial integration, in particular, the types and peculiarities of introduction in certain countries is explored. The components of integration potential of agro-industrial complex of Ukraine and their weight in the process of agro-industrial integration are allocated.

Originality. The main elements of the integration potential of the agro-industrial complex are identified and characterized. The types of agro-industrial integration of the cooperative type are systematized, the peculiarities of its implementation in different countries are analyzed, and the consequences and results of its course are described. The place of agro-industrial integration of the cooperative type in the development of agrarian-industrial complex of Ukraine is determined.

Conclusions. The development of the agro-industrial complex is impossible without the introduction of the latest means of production, technologies and innovative equipment. All these factors provide intensive development of this complex and stimulate the production of the final product. However, it is also important to use and implement the latest management methods for successful management of the enterprise and directing its activities in the required direction. Agro-industrial integration is a priority vector of the movement of agrarian-industrial complex and is through its integration into the world agrarian community. This process provides a combination of different industries in order to successfully operate the agro-industrial complex. World experience shows that due to the merger of enterprises and their effective management, much better results can be achieved through synergistic effects.

Keywords: agro-industrial complex; globalization; cooperation; world integration processes; association; agroholdings; Agriculture; industry; efficiency of functioning; economic development; integration potential.

*Одержано редакцією 27. 02.2018 р.
Прийнято до публікації 14.02.2018 р.*